

*Горохова Т.О.,
викладач кафедри української
мови Київського університету
імені Бориса Грінченка, м. Київ*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Стаття присвячена проблемі етнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів. На основі узагальнення поглядів науковців щодо основних понять дослідження визначено та охарактеризовано зміст, критерії та рівні сформованості етнопедагогічної компетентності.

Ключові слова: *компетенція, компетентність, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність, етнопедагогічна компетентність, етнопедагогіка.*

Сучасні процеси модернізації системи освіти та інтеграції її в європейський простір супроводжуються створенням нової освітньої парадигми, спрямованої на формування освіченої, духовно багатой, високоморальної, творчої особистості. Важливого значення набуває здійснення етнопедагогічної підготовки студентів, адже засвоєння базового рівня власної національної культури є основою духовного становлення та розвитку творчих здібностей і таланту педагога.

У Концепції національного виховання студентської молоді зазначається, що глобальний простір, у який інтегрується сучасна молодь, передбачає засвоєння надбань культури різних народів, внаслідок чого постає потреба в здатності молодого покоління до інтеграції у світовий соціокультурний простір – за умови збереження власної національної ідентичності [3, 2]. Відповідно до цього, сучасний вчитель має бути здатний організувати процес навчання і виховання дітей не лише відповідно до вимог сучасного суспільства, але й з врахуванням національних особливостей, культурних традицій та досвіду українського народу.

Професійну підготовку вчителя, її науково-теоретичні та методичні засади досліджували А. Алексюк, О. Біляєв, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, В. Сластьонін та ін. Проблеми національного виховання, народної педагогіки, етнопедагогіки, їх зв'язку з професійною підготовкою майбутніх

фахівців розглядали Г. Волков, О. Духнович, В. Кононенко, Я. Коменський, Н. Лисенко, Г. Лозко, В. Мосіяшенко, Л. Паламарчук, І. Песталоцці, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Струманський, Є. Сявакко, М. Харитонов та ін. Але роль етнопедагогічної підготовки в структурі професійно-педагогічної компетентності висвітлена недостатньо.

Мета статті полягає у визначенні ролі етнопедагогічної підготовки в структурі професійної компетентності сучасного вчителя.

Досягнення визначеної мети, на наш погляд, буде результативним за умови розв'язання таких **завдань**:

- узагальнити погляди науковців щодо основних понять дослідження;
- визначити та охарактеризувати зміст, критерії та рівні сформованості етнопедагогічної компетентності у майбутніх вчителів.

Важливим для нашого дослідження є визначення та розмежування таких дефініцій, як компетенція і компетентність, які в науковій літературі до теперішнього часу остаточно не визначені. Існують різні тлумачення цих понять.

За визначенням О. Ткачук, **компетенція** (лат. *competentia*, від *competo* – взаємно прагну, відповідаю) – об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо в певній сфері діяльності людини. Складовими предметної компетенції є знання, вміння, ставлення та навички. О. Ткачук зауважує, що поняття **компетенція** сприймається як похідне, вужче від поняття **компетентність**. Це соціально закріплений освітній результат [8, 156].

Вітчизняний вчений-дослідник, професор І. Зязюн характеризує компетентність як якість особистості, що ґрунтується на знаннях, інтелектуально й особистісно обумовленому досвіді соціально-професійної життєдіяльності людини [5, 35].

Російські дослідники Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровская вважають формування компетенцій кінцевим результатом процесу освіти. А **компетентність** розглядають як властивість особистості [4, 90].

Поняття **професійної компетентності** у сучасній психолого-педагогічній літературі визначається по-різному, а саме: як певний психічний стан, що

дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції (А. Маркова); як наявність спеціальної освіти, глибокої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В. Зазикін та А. Чернишова); як професійна готовність та здатність суб'єкта праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова); як потенційна готовність розв'язувати задачі зі знанням справи (П. Симонов). На думку дослідників, показниками професійної компетентності є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь та навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; гнучкість методів; критичність мислення, а також професійні позиції, індивідуально-психологічні якості й акмеологічні інваріанти.

Найбільше визначень професійної компетентності стосується досліджень у галузі професійної педагогічної компетентності.

Зокрема Н. Кузьміна окреслює професійно-педагогічну компетентність як сукупність таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності [4, 90].

Т. Браже зазначає, що професійна компетентність людей, які працюють в системі «людина – людина» визначається не тільки базовими знаннями й вміннями, а й ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу. У професії вчителя сфокусовано володіння методикою викладання предмета, здатність розуміти й впливати на духовний світ своїх вихованців, повага до них, професійно-значущі особистісні якості [1, 92].

У наукових доробках російських дослідників Н. Радіонової та А. Тряпціної професійна компетентність учителя визначається як інтегральна характеристика, що відповідає за здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні

задачі, що виникають в реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів [6].

Етнопедагогічна підготовка вчителя часто розглядається як складова його професійної компетентності та визначається як система, що об'єднує етнопедагогічні знання, вміння й навички, здобуті майбутніми вчителями у процесі вивчення дисциплін різних циклів навчального плану, реалізовані й закріплені під час проходження різних видів практик. Сучасні дослідники, зокрема О. Ткаченко, А. Кейсарова, Л. Маєвська, М. Харитонов та інші, стверджують, що метою такої підготовки є формування **етнопедагогічної компетентності**.

О. Ткаченко розглядає етнопедагогічну компетентність як різновид професійної компетентності педагога, особистісне утворення, що виявляє засвоєння фахівцем досвіду пізнавальної діяльності в галузі етнопедагогіки, емоційно-ціннісних ставлень до нього, досвіду творчої діяльності в оперуванні етнопедагогічною інформацією, певного досвіду вирішення педагогічних проблем, пов'язаних із застосуванням на теоретичному й практичному рівнях надбань етнопедагогічної культури [7].

А. Кайсарова зазначає, що етнопедагогічна компетентність – це сукупність етнопедагогічних знань та вмінь, які дозволяють майбутньому вчителю спроектувати навчально-виховний процес таким чином, щоб досягти послідовного та систематичного залучення педагогічного досвіду свого народу; наявність у майбутнього педагога таких якостей, як патріотичність, толерантність, емпатія. На думку дослідниці до складу етнопедагогічної компетентності входять такі аспекти: інтелектуальний, практичний, ціннісно-мотиваційний [2].

Структуру етнопедагогічної компетентності, за М. Харитоновим, можна подати так:

- цілі засвоєння навчальних дисциплін на основі традиційної педагогічної культури, їх змістове наповнення і пріоритетність в умовах сьогодення;

- психологічні механізми оволодіння етнопедагогічними знаннями і способами їх використання в процесі навчання;

– етнопедагогічні поняття і фактори, що безпосередньо наявні в шкільних підручниках або пов'язані з ними;

– критерії оцінки дидактичних і розвиваючих цінностей різного етнопедагогічного змісту;

– найбільш типові способи засвоєння традиційної педагогічної культури (інструментарію, організаційних форм навчання і контролю) [9].

О. Ткаченко стверджує, що зміст етнопедагогічної компетентності визначається такими її структурними компонентами:

– система знань етнопедагогічного спрямування з різних галузей науки, яка характеризується комплексністю та динамічністю;

– усвідомлені ціннісні орієнтації та ідеали, соціальна зрілість, інтерес до української культури та культури інших народів, установки на професійне самовдосконалення, готовність до організації професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури;

– інтелектуальні та практичні уміння, які дозволяють творчо застосовувати надбання світового народного педагогічного досвіду в сучасній практиці виховання дітей (аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні, організаторські, комунікативні, прикладні);

– високий рівень професійності психічних процесів (високий рівень організації професійного мислення, уваги, уяви, пам'яті, ефективна трансформація отриманої інформації у педагогічну свідомість), професійно важливі особистісні якості та утворення (відповідальність, доброзичливість, оптимістичність, толерантність, спостережливість, емпатійність, ерудованість, індивідуальний стиль тощо);

– адекватна професійна самооцінка, позитивна «Я-концепція», самоусвідомлення і самовизначення на засадах загальнолюдських цінностей, спроможність створення умов для самовдосконалення, самореалізації та самозбереження, визначена професійна позиція, розвиток індивідуальності в межах професії [7].

Узагальнивши погляди науковців, можна охарактеризувати рівні сформованості етнопедагогічної компетентності (репродуктивний, пошуково-дослідницький, творчий) відповідно до визначених критеріїв. До критеріїв сформованості етнопедагогічної компетентності відносимо такі: **когнітивний**, що базується на знаннях та пізнавальній активності; **діяльнісний** – на етнопедагогічних вміннях та втіленні їх у практичній діяльності; **рефлексивний** – на рефлексії власної етнопедагогічної діяльності; **емоційно-ціннісний** – на сформованості загальнолюдських та національних цінностей. Рівні сформованості етнопедагогічної компетентності відповідно до визначених критеріїв можна подати у вигляді таблиці:

Сформованість етнопедагогічної компетентності			
Рівні Критерії	Репродуктивний	Пошуково-дослідницький	Творчий
Когнітивний	Спрямованість на здобуття етнопедагогічних знань, які ще не утворюють цілісну систему, яка є основою етнопедагогічної діяльності	Сформована система знань етнопедагогічного характеру: етнологічних, етнокультурологічних, етнопсихологічних, знання народного етикету тощо; знання етнопедагогіки: основних явищ та процесів народного виховання, сутності виховного ідеалу в народі, педагогічних поглядів народу на виховання, засобів, методів, факторів народної педагогіки.	
Діяльнісний	Вміння працювати за однією навчальною програмою з використанням етнопедагогічної літератури та необхідних засобів навчання	Усвідомлення власної етнопедагогічної позиції; осмислення сутності етнопедагогічної діяльності; вміння обрати навчальну програму, використовувати етнопедагогічну літературу для реалізації не лише	Прогнозування власної позиції в етнопедагогічній діяльності, наявність творчих задумів, орієнтованих на етнопедагогічну сферу; вміння скласти авторську програму навчання з опорою на досвід та культуру народу з урахуванням вікових особливостей учнів; вміння обирати зміст, технології та засоби (традиційні та

		традиційних, але й інноваційних технологій та засобів навчання	інноваційні), розробляти власні новаторські технології, діагностувати результати навчання.
<i>Рефлексивний</i>	Суб'єктивне оцінювання власної етнопедагогічної діяльності	Об'єктивне оцінювання власної етнопедагогічної діяльності	
<i>Емоційно-ціннісний</i>	Низький рівень сформованості уявлення про цінності педагога	Сформованість необхідних цінностей, але невміння формувати їх в учнів	Сформованість необхідних цінностей; вміння формувати загальнолюдські й національні цінності в учнів

Учитель з високим рівнем сформованості етнопедагогічної компетентності здатний забезпечити:

1. Здійснення навчально-виховного процесу на народознавчій основі з опорою на традиції навчання та виховання українського народу.

2. Розширення світогляду учнів через ознайомлення з власною етнічною культурою та культурою інших народів світу, засвоєння ними культурно-історичних надбань народу, звичаїв, традицій, народних ігор тощо.

3. На основі засвоєння етнічної культури свого народу покращення процесів етнічної самоідентифікації школярів, формування національного світогляду та національної гідності, орієнтації учнів на культурний саморозвиток.

4. Врахування індивідуальних етнічних особливостей дитини, сприяння її індивідуальному розвитку, грамотну організацію диференційованого навчання.

5. Удосконалення організації навчально-виховного процесу на основі осягнення народних педагогічних традицій українців, підвищення рівня культури педагогічного спілкування.

6. Врахування єдності та багатоманітності педагогічної культури, формування на цій основі власної культури педагогічної творчості.

Отже, етнопедагогічна компетентність – це складне особистісне утворення, яке включає володіння етнопедагогічними знаннями, здатність до культурної та етнічної ідентифікації, самооцінку рівня власної етнопедагогічної діяльності, морально-психологічну вихованість, що займає важливе місце в структурі педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Було визначено, що етнопедагогічна компетентність складається з різних компонентів: когнітивного, рефлексивного, діяльнісного та емоційно-ціннісного, які можуть виявлятися на репродуктивному, пошуково-дослідницькому та творчому рівнях. Фахівець з високим рівнем сформованості етнопедагогічної компетентності може грамотно організувати навчально-виховний процес школярів з опорою на багатовікові емпірично перевірені здобутки народної педагогіки.

Окреслюючи перспективи подальших наукових розвідок, зазначимо, що ми зосередимо свій дослідницький інтерес на теоретичному обґрунтуванні організаційно-методичних умов формування етнопедагогічної компетентності студентів класичного університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браже Т. Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1999. – № 8. – С. 89–94.
2. Кайсарова А. В. Педагогические условия формирования этнопедагогической компетентности у студентов в процессе обучения в педвузе : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.08 / Кайсарова Анна Владимировна; [Место защиты: Чуваш. гос. пед. ун-т им. И.Я. Яковлева]. – Чебоксары, 2008. – 183 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com>
3. Концепція національного виховання студентської молоді// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua>
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М.: Просвещение, 1990. – С. 90.
5. Педагогічна майстерність : Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
6. Радионова Н. Ф. Компетентностный подход в педагогическом образовании / Н. Ф. Радионова, А. П. Тряпицына. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-75.pdf>.

7. Ткаченко О.М. Застосування ідей К.Д.Ушинського в процесі формування в майбутніх учителів етнопедагогічної компетентності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.nbuiv.gov.ua/>
8. Ткачук О. С. Мовно-мовленнева компетенція на уроках української мови в початкових класах / О. С. Ткачук // Вісник Житомирського державного університету, Випуск 44. Педагогічні науки. – С. 156.
9. Харитонов М. Г. Теория и практика этнопедагогической подготовки учителя начальных классов национальной школы / Автореф. дисс. д-ра пед.наук. на присвоение уч.степ. канд.пед. наук: 13.00.08 – теорія и методика профессионального образования – М.: МПГУ, 1999. – 32 с.

Горохова Т. А. Этнопедагогическая подготовка как элемент профессионально-педагогической компетентности.

Статья посвящена проблеме этнопедагогической подготовки будущих учителей. На основе обобщения взглядов ученых относительно основных понятий исследования определено и охарактеризовано содержание, критерии и уровни сформированности этнопедагогической компетентности.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, профессионально-педагогическая компетентность, этнопедагогическая компетентность, этнопедагогика.

Gorokhova T.O. Ethnopedagogical preparation as an element of professional pedagogical competence.

The article deals with the problem of ethnopedagogical preparation of future teachers. On the basis of summarizing the views of scientists on the basic concepts of research identified and characterized the contents, criteria and levels of formed ethnopedagogical competence.

Keywords: competence, professional competence, professional pedagogical competence, ethnopedagogical competence, ethnopedagogy.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Прізвище, ім'я, по батькові (повністю)	Горохова Тетяна Олександрівна
Науковий ступінь	-
Вчене звання	-
Місце роботи (повна назва організації)	Кафедра теорії та історії педагогіки Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка
Посада	Викладач
Адреса для листування (з обов'язковим зазначенням поштового індексу)	03134 м. Київ, вул. Смиренка, 5В, кв. 37
Контактний телефон (факс), e-mail	(063) 7444217, t.gorohova@kmpu.edu.ua
Повна назва теми статті	Етнопедагогічна підготовка як елемент професійно-педагогічної компетентності